

18. 4. 2018

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

(Ne)možnost použití postupu podle § 577 OZ na lichevní smlouvy

Ustanovení § 1796 zákona č. [89/2012](#) Sb., občanský zákoník (dále jen „OZ“) reflektuje problematiku lichevních smluv tak, že: „Neplatná je smlouva, při jejímž uzavírání někdo zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti druhé strany a dá sobě nebo jinému slíbit či poskytnout plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění v hrubém nepoměru.“

Naopak ustanovení § 577 OZ stanoví, že: „Je-li důvod neplatnosti jen v nezákonném určení množstevního, časového, územního nebo jiného rozsahu, soud rozsah změni tak, aby odpovídal spravedlivému uspořádání práv a povinností stran; návrhy stran přitom vázán není, ale uváží, zda by strana k právnímu jednání vůbec přistoupila, rozpoznala-li by neplatnost včas.“

V kontrastu obou shora uvedených ustanovení vyvstává výkladová otázka, zda je možné, aby soud postupem podle ustanovení § 577 OZ platnost lichevní smlouvy zachoval.

Pokud se podíváme na názor publikovaný v odborné literatuře, konkrétně Janem Petrovem v komentáři k § 1796 OZ od nakladatelství C. H. Beck, dojdeme k závěru, že postupem podle § 577 OZ lze zachovat platnost relativně neplatné lichevní smlouvy. Svůj výklad Jan Petrov opírá o argument, že výraz „*je-li důvod neplatnosti jen v nezákonném určení... rozsahu*“ uvedený v § 577 OZ nebrání jeho použití ve vztahu k § 1796 OZ, jelikož slovo „jen“ značí požadavek, aby tu nebyl další nezávislý důvod neplatnosti smlouvy, který s nezákonným určením rozsahu nesouvisí; a dále že skutečnost neplatnosti smlouvy pro nezákonné určení rozsahu jen ve spojení s další podmínkou či skutečností, není sama o sobě použitelnosti § 577 na újmu. Nadto uvádí, že z ustanovení o lichvě lze dovodit, že nepoměr vzájemných plnění sám o sobě rozpor s dobrými mravy nezakládá.[1]

Domnívám se však, že k takovému závěru (bez dalšího) není možné dojít. §§ 577 a 1796 OZ je nutné vnímat s ohledem na jejich (ochranný) účel poněkud širěji a výklad obou ustanovení nesmí být účelový.

Ustanovení § 1796 OZ upravuje jednotlivé podmínky, při jejichž splnění je smlouva uzavřená mezi smluvními stranami neplatná. § 580 odst. 1 OZ obecně stanoví, že: „*Neplatné je právní jednání, které se přičítá dobrým mravům, jakož i právní jednání, které odporuje zákonu, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje.*“ Z dikce § 1796 OZ nevyplývá, zda jde o neplatnost absolutní, ke které by soud přihlédl ex offo, nebo neplatnost relativní, ke které soud přihlédne k námitce oprávněné osoby (slabší smluvní strany lichevní smlouvy).

Pokud vůbec chceme uvažovat možnou aplikaci ustanovení § 577 OZ na lichevní smlouvy, je nejprve nezbytné určit, zda jde (v konkrétním případě) o lichevní smlouvu absolutně nebo relativně neplatnou. Pokud vyjdeme z obecné právní úpravy neplatnosti právního jednání, obsažené v ustanoveních §§ 574 a násl. OZ, je zřejmé, že může jít jak o absolutně neplatnou lichevní smlouvu, tak lichevní smlouvu relativně neplatnou.[2]

Jestliže se právní jednání - lichevní smlouva - bude *zjevně přičítat dobrým mravům* bude tato

absolutně neplatná a k této neplatnosti soud přihlédne z úřední povinnosti.[3] Tehdy je aplikace § 577 OZ z povahy věci bez dalšího vyloučena; absolutní neplatnost lichevní smlouvy postupem soudu podle § 577 OZ zhojit nelze, jelikož jde o tzv. právní jednání *nullum* (tedy neexistující) a neplatnost takového právního jednání nastává *ipso iure* (perfekcí projevu vůle).[4] Přestože i v případě absolutní neplatnosti jde o realizovaný akt vůle (určitou právní skutečnost),[5] není možné, aby soud představoval jakýsi (další) subjekt právního vztahu, který by na základě absolutně neplatného právního jednání - lichevní smlouvy - založil mezi smluvními stranami postupem podle § 577 OZ (nový) platný právní vztah tím, že by případně důvod absolutní neplatnosti odstranil;[6] podmínky aplikace § 577 OZ tedy splněny nebudou. Postupem podle ustanovení § 577 OZ se totiž ve své podstatě konkrétní právní jednání modifikuje, nicméně jestliže je právní jednání absolutně neplatné, tedy *nullum*, není co modifikovat.

Větší pozornost si však zaslouží situace, kdy půjde o relativně neplatné právní jednání - lichevní smlouvu. Při zodpovězení otázky, zda je možné aplikovat postup soudu podle § 577 OZ i na případ relativně neplatné lichevní smlouvy, vycházím z následujícího výkladu a jednotlivých tezí, o které svůj (negativní) postoj k možné aplikaci § 577 OZ na relativně neplatnou lichevní smlouvu opírám.

Jedním ze znaků lichevní smlouvy je mimo jiné i to, že majetková hodnota poskytnutého či slíbeného plnění je k vzájemnému plnění v hrubém nepoměru.[7] Pokud bychom tedy chtěli tento pojmový znak lichevní smlouvy zahrnout pod podmínky ustanovení § 577 OZ (jakožto předpokladu pro jeho případnou aplikaci), šlo by o situaci nezákonného určení množstevního rozsahu.[8] Nezákonné určení množstevního rozsahu samo o sobě neplatnost právního jednání nezpůsobuje. To lze dovodit mimo jiné např. i z dosavadní judikatury Nejvyššího soudu, rozsudku sp. zn. 30 Cdo 1653/2009, v jehož odůvodnění je uvedeno: *„Nelze ovšem vyloučit, že okolnost hrubého nepoměru plnění jedné ze stran k tomu, co poskytla druhá strana, může ve spojitosti s dalšími okolnostmi toho kterého případu naplňovat znaky jednání, které již koliduje s dobrými mravy. Avšak sama o sobě taková okolnost absolutní neplatnost právního úkonu, jímž mělo dojít k uvedenému hrubému nepoměru v plnění, ve smyslu § 39 obč. zák. (pro jednání contra bonos mores) založit nemůže.“* Uvedený judikovaný názor se následně projevil v ustanovení § 1793 OZ, který obsahuje výslovnou právní úpravu institutu neúměrného krácení.[9] Z dikce § 1793 OZ je tedy evidentní, že právní řád explicitně počítá s existencí platného právního jednání, které je stíženo „pouze tou vadou“, že plnění jedné smluvní strany je v hrubém nepoměru k plnění druhé smluvní strany.

Podle § 580 OZ je neplatné právní jednání, které se přičí dobrým mravům anebo je v rozporu se zákonem. Určujícím hlediskem pro platnost, resp. neplatnost právního jednání, je tak v obecné rovině otázka rozporu právního jednání s dobrými mravy anebo zákonem.

Je nutné od sebe odlišit institut lichvy zakotvený v § 1796 OZ a již výše zmíněný institut neúměrného krácení, upravený § 1793 OZ. § 1793 odst. 1 OZ, který stanoví, že: *„Zavázeli-li se strany k vzájemnému plnění a je-li plnění jedné ze stran v hrubém nepoměru k tomu, co poskytla druhá strana, může zkrácená strana požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu, ledaže jí druhá strana doplní, oč byla zkrácena, se zřetelem k ceně obvyklé v době a místě uzavření smlouvy. To neplatí, pokud se nepoměr vzájemných plnění zakládá na skutečnosti, o které druhá strana nevěděla ani vědět nemusela.“* Pokud tedy samotné právní jednání bude platné (na rozdíl od případu lichevní smlouvy[10]), avšak plnění jedné ze smluvních stran bude v hrubém nepoměru k plnění druhé smluvní strany, je tato druhá smluvní strana chráněna prostřednictvím institutu neúměrného krácení. Je důležité si také uvědomit, že neúměrné krácení je institutem soukromého práva, který stojí vedle institutu lichvy.[11]

Lichevní smlouva je ze zákona právním jednáním neplatným (absolutně či relativně); pokud tedy konkrétní smluvní závazkový vztah bude naplňovat znaky ustanovení § 1796 OZ, půjde *ex lege* o

neplatnou lichevní smlouvu.[12] Neplatnost pak (minimálně) bude dána na základě ustanovení § 580 OZ rozporem s dobrými mravy nebo rozporem se zákonem. V dalším bude uvažována pouze situace, kdy je relativní neplatnost lichevní smlouvy založena rozporem s dobrými mravy. Stěžejním východiskem pro posouzení možné aplikace § 577 OZ na případ relativně neplatné lichevní smlouvy je, že rozpor s dobrými mravy lze uvažovat ve dvojím směru. Pokud se přikloníme k závěru, že rozpor s dobrými mravy je dán (pouze a jen) v souvislosti s nezákonným určením množstevního rozsahu (tedy že majetková hodnota plnění jedné smluvní strany je k vzájemnému plnění druhé smluvní strany v tak hrubém nepoměru, že tento založí rozpor s dobrými mravy), pak by bylo možné aplikaci postupu podle § 577 OZ soudem na případ relativně neplatné lichevní smlouvy uvažovat.[13] Půjde o situaci, kdy rozpor s dobrými mravy bude vázán na nezákonné určení množstevního rozsahu a jak uvádí Jan Petrov, nebude zde dán další nezávislý důvod neplatnosti smlouvy, který s nezákonným určením rozsahu nesouvisí.[14] Domnívám se však, že s ohledem na ochranný účel § 1796 OZ není možné §§ 1796, 577 a 580 OZ (v jejich vzájemné spojitosti) tímto způsobem interpretovat. Mám za to, že v případě lichevní smlouvy bude ve světle aktuální úpravy OZ rozpor s dobrými mravy dán vždy sám o sobě. Samozřejmě může být mimo jiné založen i ve spojení s nezákonným určením množstevního rozsahu, ale jen v této souvislosti nikoli (taková situace podle mého názoru nastat nemůže). Lichevní smlouva je totiž jednáním záměrným, zahrnujícím v sobě subjektivní prvek (úmysl). Záměr subjektu takového právního jednání pak spočívá v úmyslu těžit z okolností v zákoně vyjmenovaných.[15] A ty se neomezují pouze na nezákonné určení množstevního rozsahu.[16] Navíc jde o tak závažné jednání, které přímo porušuje princip dobré víry.[17] Ani u relativně neplatné lichevní smlouvy tedy podmínky pro aplikaci postupu podle § 577 OZ soudem být splněny nemohou. § 577 OZ předpokládá, že neplatnost bude dána výhradně nezákonným určením množstevního, časového, územního nebo jiného rozsahu, což vzhledem k neplatnosti lichevní smlouvy mimo jiné i z důvodu rozporu s dobrými mravy, který obstojí sám o sobě, nikdy splněno nebude.

Ustanovení § 577 OZ je nutné vykládat i ve spojitosti s § 576 OZ, který stanoví, že: *„Týká-li se důvod neplatnosti jen takové části právního jednání, kterou lze od jeho ostatního obsahu oddělit, je neplatnou jen tato část, lze-li předpokládat, že by k právnímu jednání došlo i bez neplatné části, rozpoznala-li by strana neplatnost včas.“* Je zřejmé, že pokud se neplatnost bude týkat podstatné části smlouvy (resp. části smlouvy, kterou nelze od ostatního obsahu smlouvy oddělit), pak bude taková smlouva neplatná celá (byť jen relativně k námitce oprávněné strany). V případě lichevní smlouvy pak není na místě zachovávat ji v platnosti postupem podle § 577 OZ. To souvisí i se shora uvedeným. Neplatnost konkrétního právního jednání podle § 1796 OZ je totiž dána ve své celistvosti naplněním jednotlivých znaků lichevní smlouvy; a nikoli pouze nezákonným určením množstevního rozsahu, jak je zmíněno výše v textu. Jestliže bychom tedy u lichevní smlouvy připustili, že neplatná je jen část obsahu smlouvy, kterou lze bez dalšího od ostatního obsahu smlouvy oddělit, pak by institut lichvy a jeho ochranný účel ztratil na významu. Vystačili bychom si s institutem neúměrného krácení podle § 1793 OZ.

Jako poslední argumenty uvádím, že soukromé právo upřednostňuje autonomii vůle, vrací se k zásadě *etsi coactus tamen voluit* (třebas donucen, přece jen to chtěl) a zdůrazňuje, že musí být vzat zřetel především na zájem stran právního jednání. [18] I tyto teze svědčí spíše pro to, abychom u lichevní smlouvy setrvali na její neplatnosti[19] a nevytvářeli tak prostor pro soud, aby dotvářel soukromoprávní vztahy ze své vlastní iniciativy, resp. tyto měnil.[20] Tedy, že je aplikace postupu podle § 577 OZ soudem u lichevních smluv (a to i relativně neplatných) z povahy věci vyloučena, resp. nemožná.

Mgr. Pavel Vázan,

notářský koncipient a doktorand Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

[1] Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 334-340. ISBN 978-80-7400-535-0.

[2] Srov. názor Mgr. Mgr. Jan Petrov, LL.M. In: Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 334-340. ISBN 978-80-7400-535-0.

[3] § 588 zákona č. [89/2012](#) Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

[4] Švestka, J.; Dvořák, J., Fiala, J., a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1485. ISBN 978-80-7478-370-8.

[5] Viz tamtéž.

[6] Srov. i postoj uvedený v důvodové zprávě k §§ 555 až 558 zákona č. [89/2012](#) Sb., občanský zákoník, kde se uvádí: *„Navíc osnova sama poskytuje stranám dostatečný prostor k tomu, aby si možnost doplnění projevů jejich vůle osobou třetí nebo soudem ujednali a umožňuje jim i zhojit vadu právního jednání spočívající v neurčitosti nebo nesrozumitelnosti projevu vůle. Pokud jde o jiné myslitelné případy, vychází se z pojetí, že zákonná direktiva sledující dání přednosti platnosti právního jednání před neplatností je ve spojení s dalšími (zejména úvodními) ustanoveními dostatečná a že není důvod, nejde-li o mimořádné případy zvláště upravené, otvírat soudu jako orgánu veřejné moci příliš velký prostor k tomu, aby do projevů vůle soukromých osob ze své moci a bez návrhu vstupoval a aby obsah jejich právního jednání doplňoval nebo měnil.“*

[7] § 1796 zákona č. [89/2012](#) Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

[8] Srov. znění § 577 zákona č. [89/2012](#) Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, který stanoví, že: *„Je-li důvod neplatnosti jen v nezákonném určení množstevního, časového, územního nebo jiného rozsahu, soud rozsah změnil tak, aby odpovídal spravedlivému uspořádání práv a povinností stran; návrhy stran přitom vázán není, ale uváží, zda by strana k právnímu jednání vůbec přistoupila, rozpoznala-li by neplatnost včas.“*

[9] Srov. komentář k § 1793 zákona č. [89/2012](#) Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, In: Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 314-328. ISBN 978-80-7400-535-0.

[10] Srov. znění § 1793 a § 1796 zákona č. [89/2012](#) Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

[11] Švestka, J.; Dvořák, J., Fiala, J., a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek V. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 153. ISBN 978-80-7478-638-9.

[12] § 1796 zákona č. [89/2012](#) Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

[13] Srov. kladný postoj k možné aplikaci publikovaný Mgr. Mgr. Janem Petrovem, LL.M. In: Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 334-340. ISBN 978-80-7400-535-0.

[14] Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 334-340. ISBN 978-80-7400-535-0.

[15] Švestka, J.; Dvořák, J., Fiala, J., a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek V. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 157. ISBN 978-80-7478-638-9.

[16] Srov. jednotlivé podmínky podle § 1796 zákona č. [89/2012](#) Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

[17] Švestka, J.; Dvořák, J., Fiala, J., a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek V. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 158. ISBN 978-80-7478-638-9.

[18] Důvodová zpráva k §§ 586 až 588 zákona č. [89/2012](#) Sb., občanský zákoník.

[19] V případě relativně neplatné lichevní smlouvy pak ponechali na vůli slabší smluvní strany, zda se neplatnosti lichevní smlouvy v konkrétním případě dovolá či nikoli.

[20] Viz i postoj uvedený v důvodové zprávě k §§ 555 až 558 zákona č. [89/2012](#) Sb., občanský zákoník, kde se uvádí: *„...není důvod, nejde-li o mimořádné případy zvláště upravené, otvírat soudu jako orgánu veřejné moci příliš velký prostor k tomu, aby do projevů vůle soukromých osob ze své moci a bez návrhu vstupoval a aby obsah jejich právního jednání doplňoval nebo měnil.“*

Další články:

- [Proč dnes více než polovina M&A transakcí ve střední Evropě nekončí podpisem](#)
- [Přehnaná, nebo důvodná prevence? Zajištění a utvrzení závazků v praxi](#)
- [Návrh nového zákona o digitální ekonomice](#)
- [Byznys a paragrafy, díl 30.: Jednání za s.r.o. - zápis jednatelského oprávnění do obchodního rejstříku](#)
- [Prověřování zahraničních investic a kybernetická regulace: řízená služba jako nová transakční proměnná](#)
- [Předběžné opatření a další instituty k ochraně věřitelů při přeměnách](#)
- [Silná koruna: jaké dopady má posilující koruna na české firmy](#)
- [Problematické aspekty změn v úpravě odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku](#)
- [Byznys a paragrafy, díl 29.: Jednání za s.r.o. - jednatelé](#)
- [K \(ne\)způsobilosti notářského zápisu jako exekučního titulu pro nařízení exekuce prodejem zástavy](#)
- [Když korporátní neshody nestačí: soudní zásah do účasti společníka jako krajní řešení](#)